

DEMOKRASİNİN BASKI REJİMLERİNE DÖNÜŞMESİ

Yusuf KARADAĞ

Özet

Demokrasi literatürünü oluşturanlar, demokrasiyi, İlk/Eski Çağ, Orta Çağ ve Modern Dönem diye genellikle üç kısma ayırırlar. Eski Çağ demokrasilerini İ.Ö. 5. Asırdan başlayıp, Antik Yunan ve Roma Cumhuriyeti deneyimlerini anlatan siyasal bilimciler, Orta Çağ demokrasisini anlatmak için, dönemin İngiliz Kralı Jhon ile Feodaller arasında, 1215 yılında imzalan, Magna Charta Libertatum (Büyük Özgürlük Şartı)'u başlangıcı olarak kabul ederler. 1600'lü yılların ilk yarısında, Büyük Britanya'da yaşanan iç savaşlar sonucunda, 1649 yılında Kral I. Charles idam edildi ve modern demokrasinin başlangıcı sayılabilecek ve 11 yıl sürecek olan Cumhuriyet kuruldu. Yüz yılı aşkın bir süre sonra, adına Amerikan Devrimi denilen ve ABD'nin 1776 yılında Büyük Britanya'dan kopması olarak algılanan Anayasal süreç ile 1789 da gerçekleşen Fransız devrimi ise günümüz modern demokrasilerine en büyük katkıyı sunan diğer iki önemli olaydır. Peki ne oldu da demokrasiler dönem dönem yıkılıp, yeniden kuruldular. Demokrasi olmayan rejimlerin kurucuları bile, neden kendi rejimlerine de demokrasi adını verdi? Bu çalışma da bu soruların cevaplarını bulmak için, ilk olması ve daha sonra gelecek olan bütün rejimlere kaynaklık teşkil etmesi bakımından, Atina Demokrasisine geniş yer verip, diğer rejimleri daha kısa tutarak bir anlatım gerçekleştirilecektir. **Roma'nın ilk siyasal fikir adamlarından Polybius, yönetim biçimlerinin, Platon'un "Yönetim Sistemleri Döngüsü" çerçevesinde ister istemez belli bir sırayı izlediğini söyler.** Bu çalışma, Herakleitos'un, *"diyalektik evrende hüküm süren ve kendisinden dolayı var olan her şeyin kendi karşısına dönüştüğü değişme sürecini, karşıtların birliğini ve bunu ifade eden çelişki mantığı"* olarak ifade ettiği, *diyalektik felsefe* bağlamında *"her şey zıddıyla kaimdir"* ilkesini esas alarak, demokrasinin nasıl baskı rejimlerine dönüştüğünü belirlemeyi amaç edinmiştir. Böylece, daha önce üzerinde yeteri kadar durulmamış olan, *"demokrasinin baskı rejimlerine dönüşmesinde, demokrasinin kendisinin buna nasıl bir katkı sağladığını"* ortaya koymuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Baskı Rejimleri, Demokrasi, Halkın İktidarı

Giriş

‘‘En büyük karmaşaya "demokrasi" ve "demokratik hükümet" sözcüklerini kullanma biçimimizden doğmaktadır. Bu sözcükler açıkça tanımlanıp bunların tanımları üzerinde bir anlaşmaya varılmadıkça, halk, içinden çıkılmaz bir fikir karmaşası yaşayacaktır, bu da en çok halk avcılarıyla zorbaların işine yarayacaktır.’’ Tocqueville

Antropologlar, Dünyanın ilk varoluşundan günümüze kadar, kimin yaşadığını araştıra dursun, sosyal bir varlık olan insan, yaşamını devam ettirmek için, çevresiyle iletişime geçmiş bu iletişim sonucunda bir kültür oluşturmuştur. Çoğalan insanın kültürü de beraberinde çeşitlilik göstermiş insan bu farklı kültür için farklı tanımlamalar getirmiştir. Söz konusu kültürü devam ettirebilmek içinse bir düzene ihtiyaç duymuştur(Özer, 1996: 83-86). Sosyal bilimlerin değişik kaynakları incelendiğinde, varoluştan günümüze gelene değin, insanın kurduğu düzen, değişik biçimlerle kendini gösterir. Aristoteles, (2017) bu konuyu işlerken, ‘‘ Her evin en yaşlı üyesi adeta bir kral gibi evini yönetiyordu’’ cümlesiyle, aile yapısını devlet yönetmeye benzeterek, insanların olduğu bir yerde mutlak bir idareye duyulan ihtiyaca vurgu yapar(Aristoteles, 2017: 23-26). Gelişerek büyüyen bu değişimden olsa gerek, sosyal bilimlerin bütün disiplinlerinde olduğu gibi, siyasal bilimlerde kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklardan birisi de demokrasi başlığıdır. Kendisinin de alt başlıkları, çeşitleri, şartları olan demokrasi (Tunç, 2008: 117-1124) hakkında da onlarca belki de yüzlerce kitap veya kitap bölümü yüzlerce makale yazılmıştır, yazılmaya devam etmektedir. Zira herkes demokrasiye farklı pencereden baktığından olsa gerek farklı tanımlar getirmektedir (Özer, 1996: 72-79; Çağla, 2015: 13). Hatta öyle ki farklı rejimlerin savunucuları bile, demokrasi olmayan rejimleri, demokrasi olarak tarif etmişlerdir (Tilly, 2011: 13,20). Demokrasi kavramı, bu bağlamda bütün ideolojileri etkilemiş, Kapitalist ve Marksist ideologlar bile demokrasiyi gündemlerine almış,

demokrasi karşıtı olan rejimlerinden demokrasi diye bahsetmişlerdir (Sartori, 2014: 13, 15). Demokrasi ile ilgili kaynaklar incelendiğinde, aslında bu biraz da içinde bulunan çağın bakış açısıyla ilgili bir konudur.. Sözelimi günümüz demokrasilerinden söz eden birçok düşünür, bu süreci anayasal bir süreç olarak değerlendirirken((Schmidt, 2002: 19), antik çağda yaşamış olan ve felsefenin öncülerinden sayılan Aristoteles ise anayasal süreci, demokrasi ile oligarşi arasında bir yerde görür (Aristoteles, 2017: 62). Bu çalışmanın amacı hakkında yüzlerce yazınsal kaynak olan bir sistemin ortadan kalkmasında, yani demokrasinin baskı rejimlerine dönüşmesinde, kendi katkısı ve diğer etmenleri incelemektir. Bir şeyin, başka bir şeye dönüşmesi için, önce o şeyin var olması gerekmez mi (Mevlana, 2009: 336, 485)? Bu soruya verilen cevap, demokrasinin neden baskı rejimlerine dönüştüğünü veya dönüşeceğini bize söylemeyecek, bizzat bizim düşünmemizi sağlayacaktır.

Zıd'lıklar Metodolojisi

*“Olguları tanımlama çabası, bizi geliştiren en önemli faaliyetlerden biridir (Çağla, 2017: 9)”. Bu bağlamda olsa gerek, insanlar, tarih boyunca olayları ve olguları tanımlama gayreti içerisine girmiştir. Matematikçi İngiliz Filozof Whitehead, Avrupa’da Felsefe’nin, Eflatun’unun yazdığı metinlere, daha sonra gelen düşünürlerin eklediği yazınsal fikirlerden oluştuğunu söyler (Whitehead, 2008: 258). Herakleitos’un, “diyalektik evrende hüküm süren ve kendisinden dolayı var olan her şeyin kendi karşıtına dönüştüğü değişme sürecini, karşıtların birliğini (Hilav, 1997: 34)” olarak ifade ettiği, *diyalektik felsefe’yi*, Zenon’mu yoksa Heraklitos’mu daha iyi kullanmış tartışıla dursun, Zenon’dan, Sokrates’e, Platon’dan Aristoteles’e, Hegel’den Marx’a, ve Kant’a kadar değişik filozofların, değişik şekilde kullandığı, “*haklı çıkma*” sanatıdır (Şeptulin, 2013). Elbette bizim kimseyi alt ederek haklı çıkmak gibi bir gayemiz yoktur. Sadece bu büyük düşünürlerin kullandıkları metottan kısmen istifade edeceğimizi, olaya bu pencereden bakılması arzusudur. Zira “Modem dönemin siyaset*

felsefesi, eski kadim medeniyetlerdeki filozofların ve hukukçuların tekrarına dayanan bir geriye gidiş hadisesidir (Whitehead, 2008: 68)'. Bu sebeptendir ki söz konusu felsefik yaklaşım, bizim için, 'her şey zıddıyla kaimdir' ilkesine temel teşkil etmiş ve birçok fikri akımda yer bulmuştur. Üstelik ilk çağ felsefecilerini inceleyip, İlahi kaynaklardan beslenen ve Felsefeyi daha çok, yaratıcıyı tanımada kullanmaya çalışan İslam felsefecileri nede ilham vermiştir (Afifi, 1974: 61,72, 89,108,115,126). Hatta öyle ki, Mevlâna Mesnevi'sinde "...zıtlar, zıtlardan zuhur etmekte, ...bu birbirini yok ediş, zıdda, kendi zıddından gelir; ...Zıd, ancak kendi zıddıyla bilinebilir;... İyiyi bilmedikçe kötüyü bilemezsin; ...zıd ancak zıddıyla görülebilir a yiğit; ...çünkü zıddı, kesin olarak onun zıddı ortaya çıkarır; ...çünkü zıddı olmadan zıddın ortadan kalkması imkânsızdır; ...sen her zıddı, zıddıyla bil. ...zıd, zıddı meydana çıkarır, gösterir". Diyerek zıtların her şeyin zıddına ihtiyaç duyduğuna vurgu yapar. Aslında anlatmak istediğimiz manayı, Mevlana en iyi şekilde anlatmış (Mevlana, 2009: 181-182, 235-236, 336, 485, 1130, 1365, 1658, 1708, 1808, 1901, 1906). Bu bağlamda, zıtlık ilkesi, birçok olguda olduğu gibi baskı rejimlerini anlamamıza da yarayan en büyük prensiptir. "Her hangi bir kavramı anlatmak, tanımlamak demek o kavrama bir sınır, bir çerçeve çizmek demektir" (Sartori, 2014: 230). Çizilecek en güzel çerçeveyi ise, tanımı yapılan kavramın zıddını, tersini, karşısında olanı tanımlayarak yapabiliriz. Zira iyinin varlığı kötü'de, gündüzün manası gecede gizlidir (Mevlana, 2009: 1130). Aslında zıtlıklar bir bütünün iki yarısı gibidir, birbirilerini tamamlamaktadırlar. Öyle ki bu ilke sadece akademik kaynaklarda değil, değişik yazım türlerinde kendisini göstermiştir. Biri olmadan diğeri var olamıyor. Olumlu olanın anlaşılabilmesi için, olumsuz olana ihtiyaç vardır (Hilav, 1997: 34). Diğer yandan, Roma'nın ilk siyasal fikir adamlarından Polybius, yönetim biçimlerinin, Platon'un "Yönetim Sistemleri Döngüsü" çerçevesinde ister istemez belli bir sırayı izlediğini söyler. Platon bu döngünün, "tanrı" evrenin yönetimini insana bıraktıktan sonra, söz konusu yönetimin, Monarşiden, Demokrasiye kadar birbirini izleyen bir "döngü" içerisinde tekrar ettiğini söyler (Ağaoğulları ve Köker 1991: 20-21). Bu pencereden bakıldığında, demokrasinin anlaşılabilmesi için, baskı rejimlerine, baskı rejimlerinin anlaşılabilmesi için ise demokrasinin tarifine ihtiyaç var. Bu bağlamda baskı rejimlerini anlamak için, demokrasinin tarifi üzerinden, tarihsel yolculuğunda ortaya çıkış noktasına giderek irdelemeye çalışacağız.

Tanımlarda Demokrasi

Siyaset

Yönetim biçimleriyle iç içe geçmiş başka bir kavram ise siyasettir (Özlük, 2014: 90-103). İçinde siyaset barındırmayan hiçbir yönetim şekli yoktur. Siyaset, aslında insanın doğumu itibarıyla başlar (Yayla, 2016: 24). Aristo'nun yaşadığı zaman diliminden, günümüze açılan siyasal ve felsefik pencereden bakıldığında, siyaset kurumu çok çeşitli tanımlar görmüştür (Fedayi, 2014: 3). Ancak her birinin ortak paydada buluştukları özellikleri üzerinden bir tanım yapacak olursak; batı dillerinde (*İngilizcedeki karşılığı*) “*politics*” (Yayla, 2014: 13) olarak adlandırılan, orta doğu dillerinin bazılarında kullanılan, *seyis* kökünden türetilen siyaset, çıkış noktası olarak, kente mensup olanlar manasında ki *polites*’i yönetmek demektir. Yine Yayla'nın (2016), Crick'ten aktardığı başka bir tanımda ise ; ‘*Siyaset, belli bir yönetim alanı içindeki farklı menfaatlerin, onlara, bütün olarak toplumun refahı ve bekası için taşıdıkları önemle oranlı olarak, iktidarda bir pay vermek suretiyle uzlaştırılması faaliyetidir* (Yayla, 2016: 23). Bu vb. tanımlardan çıkardığımız sonuca göre; Siyaset için, ortalama bir tanım yapacak olursak, insan, hayatını bir düzen içerisinde idame ettirmek ister. Bunun için bazı kurallar koymak ve koyduğu bu kuralları uygulamak ve korumak ister. Söz konusu kuralları uygularken de zaman zaman bunları değiştirebilir. İşte insanın kendi düzenini kurmak için gerçekleştirdiği bütün bu faaliyetleri siyaset olarak tanımlayabiliriz (Çağla, 2017: 15). Günümüzde birçok insan için profesyonel bir meslek haline gelen siyasetin, demokrasi ile anılmaya başladığı, çoğunluk kaynakların aktardığı ilk çıkış noktasına bakalım. Yani Antik Yunan'a gidelim. Ve böylece konuyu ana mecrasına doğru yönlendirmiş olalım. Siyaseti, demokrasiyi ve antidemokratik uygulamaları iç içe alan bir bağlam geliştirerek sonunda sözü okuyucunun kendisine bırakalım.

Devlet

Aristoteles'in (2017)özgür, eşit ve siyasal insanların, iyi şeyler yapmak için kendi ailelerinden üstün tuttıkları devlet kurumu(Aristoteles, 2017: 23-27), günümüzde kutsal sayıldığı gibi, ilk çağlarda da kutsal sayılmıştır. Capelle (1995) *Sokratesten önce Felsefe* adlı

eserinde Platon'a (2014) dayanarak anlattığı efsanede, '*insanların vahşi hayvanlarda korunmak için birleştiklerini ve kentler kurduklarını, ancak henüz politika sanatına sahip olmadıklarından birbirlerine haksızlık yapmaları sonucunda yeniden dağılıp yok oluyorlardı. Tanrı Zeus bu problemi çözmek üzere Hermes'i görevlendirdi ve ona, bütün insanlara eşit şekilde Adalet ve saygı duymayı öğret, Adaletten ve sevgiden pay almamış bireyleri devletin başına bela sayarak öldür* (Capelle, 1995: 91-97)'' dedirterek, devlet kurumuna atfedilen önemi göstermektedir. Yine aynı eserde, Demokritos'un felsefik bakış açısını anlatan Capelle '*Bütün işler arasından devlet işlerini, yani onun iyi bir şekilde nasıl yönetileceği konusunu ilk sıraya almak gerekir. Ne hukuk ve adalete ters düşecek şekilde anlaşmazlık çıkarmalı ne de kamu yararı aleyhine güç kullanmaya yeltenmelidir. Çünkü iyi yön etilen bir devlet en mükemmel kurumdur; her şey bunun içinde yer alır: O gelişirse her şey gelişir; çökerse her şey çöker* (Capelle, 1995: 209). Hatta bu kurum, '*kurumlar, kurumu*' (Fedayi, 2014: 11) olarak ta ifade edilebilir. Kurulan düzenin yönetim şekli, devletin çeşidini de tanımlar. Çağla (2017:156)'ın aktardığına göre, Fransız yazar Philippe Braud, devlet tanımını yaparken, kurulu düzenlerine göre çeşitli sınıflara ayırmıştır. Braud, devletleri, Jakoben devlet, liberal devlet, feodal devlet, burjuva devleti, sosyalist devlet, İslam devleti, sosyal devlet, laik devlet vb . Hatta Charles Titus'a göre bu çeşitlilik/tarifler o kadar çoktur ki, 145 çeşit devlet tanımı vardır. Bu yönetim/devlet biçimlerine, bazen '*Tanrı Hükümetleri*' (Çağla, 2017: 25) denildiği gibi, bazen de '*Tiran(Yunan zorba)*' (Sartori, 2014: 61) -*Yunanca Trannos. Eski Yunan'da, iktidarı yasalara aykırı biçimde ele geçirmiş veya böylesi bir iktidarı devralmış yöneticilere verilen ad. Terim sonraki çağlarda zalim ve baskıcı hükümdarları niteleyen bir anlam kazanmıştır* (Erdal, 2012: 467) -*lık* (Çağla, 2015: 20), denmiştir.

Demokrasi ve diğerleri

Kışlalı (2010) siyasal sistemleri incelerken, çoğulcu sistemler, tekilci sistemler ve geri kalmış ülke sistemleri diye üç kısma ayırır. Kışlalı her ne söz konusu tasnifleri alt başlıklarda tasnif etse de, aslında iki tane sistem var; Demokrasi ve diğerleri. Zira demokrasi dışındaki bütün rejimler, her ne kadar çıkış şekilleri, uygulama biçimleri ve gerekçeleri farklı olsa, hepsinin ortak noktası bir liderin, bütün gücü elinde bulundurmasıyla sonuçlanıyor. Totaliter

rejimler ilk etapta, farklı görünse de, aslında gücü kullanan herkes, söz konusu bu gücü liderin ortaya koyduğu doktrinden almaktadır. Söz konusu güç önce merkez komiteye geçer daha sonra lider bu gücü kendisinde toplar. Zira bu rejimin en iyi örnekleri olan, geride bıraktığımız yüzyıl içerisinde Rusya, Almanya ve İtalya'daki rejim değişiklikleri ve uygulamaları incelendiğinde, ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır (Linz, 2008: 59). (Sartori(2014), "*Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*") eserini yazarken, demokrasiyi anlatmak için, "*demokrasi ne değildir*" başlığını kullanmış ve konuyu anlatmak için; "*Bir tanım, tanımladığı şey neyse tümüyle onu kavramalıdır, daha fazlasını değil. Nitekim tanımlamak her şeyden önce, sınırlar çizmek, sınırlandırmak demektir. Dolayısıyla, Bir kavramı sınırlandırmanın değişmez, tek yolu onu tersinden, a contrario, yani tersini, karşıtını veya aykırısını göstererek tanımlamaktır. Bu nedenle, demokrasinin ne olduğunu ortaya koyabilmek için, ne olmadığını da ortaya koymamız, yani, demokrasinin karşıtı nedir onu da göstermemiz gerekir*" (Sartori, 2014: 230), diyerek demokrasi karşıtının tanımlanmasıyla demokrasinin ne olduğunun anlaşılabileceğini vurgulamıştır. Demokrasiyi tanımlamadan, zıddını, yani demokrasi olmayan rejimleri anlatmak veya tam tersini anlatmak çok ta kolay olmasa gerek. Günümüzde/modern demokrasi deyince, anayasal bir sürecin olduğu (Schmidt, 2002: 19) erkler ayrılığı dediğimiz, modern devletin temel unsuru olan, yasama, yürütme ve yargının, birbirinden bağımsız, hiçbir kurumun, diğerine karışmadığı veya tahakkümü altına almadığı/almaya çalışmadığı, devletin ve rejimin devamlığı için uyum içerisinde birlikte çalıştığı, bir kontrol mekanizması algılarız. Veya seçim olan bir ülkede, iktidarı kaybedenlerin, herhangi bir taşkınlığa yer vermeden -akıllarının ucundan dahi geçirmeden- ellerindeki bütün kamu imkânlarını bırakıp yeni bir seçim olana kadar problem çıkarmadan çalıştıkları, bir resim görürüz. Belki de demokrasiyi bize anlatanlar, zihnimizin derinliklerine bu fotoğrafı nakşetmişlerdir, kim bilir. Sartori(2014), söz konusu eserinde; "*Demokrasi terimi karşıt şeyleri anlatmak ve karşıt uygulamalara saygınlık kazandırmak için kullanılırsa, o zaman anlamsız bir terim olur. Neden söz ediyoruz? Bu sorunun yanıtı, her şeyden önce, demokrasi tanımının içindedir. Demokrasi saydam bir sözcüktür, yani, sözcüğün anlamı, dildeki ilk anlamına kolaylıkla bağlanabilmektedir. Bu yüzden, demokrasiyi sözcük anlamına göre tanımlamak çok kolaydır. Nitekim sözcük anlamına göre demokrasi "halk iktidarı", iktidarın halka ait olması demektir (Sartori, 201: 23)".* Antik

Yunan'dan dünya ya miras kalan demokrasi ifadesi bütün tanımlarda “*halkın iktidarı*” olarak vurgulanır. Bu tanım, demokrasiyi yazan hemen hemen her yazarın (Özer, 1996: 75,79; Schmidt, 2002: 13,14. vd.) bazen farklı kelimeler ile de olsa anlattığı tanımdır. Madem bütün siyaset bilimciler demokrasinin tanımında hemfikirler, o halde zıddı ise halkın olmayan bir iktidardır. Adı ister Aristokrasi olsun, ister Oligarşi olsun, ister Tiranlık olsun, ister Despotizm olsun, ister Diktatörlük olsun veya Komünizm olsun. Hiç fark etmiyor. Zira halkın kendisine ait olanın başka ellerde olması, zorbalıktır. Acı olan ise, bu zorbalığın ortaya çıkmasına sebep olan da halkın bizzat kendisidir.

Demokrasi Örnekleri

Atina Kent Demokrasisi

Yaşadığımız çağdan yaklaşık 4000 yıl önce, günümüzde Ege Denizi olarak adlandırdığımız denizinin her iki yakasında, adına Yunanlı denilen insan topluluğu yaşamaktaydı (Uygun, 2011: 12). Söz konusu bu topluluk büyük sayılabilecek bir uygarlık oluşturdu. Zamanla *Dorlar* tarafından yıkılan bu uygarlıkta, İ. Ö. 8. yüzyılda “*aristokratik*” (Sartori, 2014: 184-185) yönetim biçimi ile yönetilirken, “7. Yüzyılda” (Uygun, 2011: 12), bu gün akademik ve tarihi kaynaklarda, site veya kent/şehir devleti “(İ. Ö. 507 yılından, *Makedonlar tarafından İ. Ö. 321 yılında kontrol altına alınana kadar, en önemli şehir devleti Atina’ydi*)” (Dahl, 2001: 11) olarak adlandırılan “*polis*” (Sartori, 2014: 170) ler oluşmuştu. Tarihi kaynakların çoğunluğu bunu ifade ederken, diğer bir taraftan bazı araştırmacılar bunun aksine, ilk demokratik kurumların Atina’dan önce, Fenike şehir devletlerinde oluştuğunu söyler. Yunanlıların kullandıkları alfabeye bakılırsa, söz konusu iddianın olasılığı göz ardı edilemez (Uygun, 2011: 12). Atina’da, bu günkü modern devlet yönetimlerini oluşturan, sosyal, dini, askeri, ekonomik ve siyasal yapılarının tamamı bulunur (Uygun, 2011: 13) ve bu yapıların hepsi, bizzat halk (*demos*) (Sartori, 2014: 171) tarafından *kura usulüyle* (Dahl, 2001: 12; Tilly, 2011: 54) yönetilirdi. Böylece Atina Polis(site, şehir devleti)’inde her yurttaş siyasetin doğal

bir üyesi olurdu (Uygun, 2011: 97). Atinalılar, tek kişinin yönetiminden ziyade geniş halk kitlelerinin katılımı ile alınan kararların daha isabetli olduğu kanaatindeydiler. Nedeni ise, onlara göre, çoğunluk karar alma sürecinde konuyu tartışır ve en doğru karar ortaya çıkar. Böylece alınan kararlarda hata sayısı en aza indirgenmiş olurdu. Atina demokrasisinin birçok kurumu olmasına rağmen iki tane ana kurumu vardı. *Ekklesia ve dikasteria*. Bunlardan en önemlisi toplanma yeri olan *meclisti* (Dahl, 2001: 12). *Ekklesia'da*(halk meclisi) toplanan (Sartori, 2014: 12; Uygun, 2011: 20) her meslekten insan generallerde dahil olmak üzere memur-yönetici seçerdi. Komutanlık gibi bazı mesleklerin süresi olduğu gibi, daimi yapılan görevlerde söz konusuydu. Kurayla halkın arasından jürileri seçilen *Dikasteria'da* (Çağla, 2015: 22-27) (mahkeme) ise, kölelerden seçilmiş memurlar görev yapardı. Bu iki kurum içerisinde veya çevresinde, bağ/bağlam olarak, *nomoi*(temel yasalar),*Dikasterion/halk mahkemesi Bule* (beşyüzler konseyi, 10 kabileden 50 şer yurttaşın bir yıl süreyle görev aldığı konsey-bu konsey her hafta toplanırdı (Uygun, 2011: 26-27-30), *majistralar* (bürokrasi-polisin tüm yöneticileri-)/vb. kurumlar Antik demokrasiyi oluşturan unsurlar olsa da birçok şey anılan iki kurum çerçevesinde yürüyordu. Her şey iki ayak üzerinde yürüyordu, desek, yanlış sayılmaz. Karar almak ve alınan kararları uygulamak (Yayla, 2015: 46). Bu açıklamalar bağlamında, Atinalıların kullandığı *demokratia*, halk(*herkes, pekçok, aşağı sınıf, salt çoğunluk, sınırlı çoğunluk* (Yayla, 2015: 40-41)ın yönetimi (Tilly, 2011: 53), demek olup, Yunan dilinde *demos* (insanlar/halk) ve *kratos* (yönetmek/kura (Dahl, 2001: 12)) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Yukarıdaki tanımın dışında, *demos* kelimesi bir taraftan Atinalı manasına gelse de, bazen halk, bazı zamanlar ise sadece fakir insanlar manasında kullanılmıştır. Önce Atinalı demek olan kelimenin fakir halk manasında da kullanılması sanırım sadece benim dikkatimi çekmemiştir. Bu olsa olsa yönetimi kendi ellerinden alan halkı, küçük görmek için, aristokrasinin uydurduğu bir tanımdı. (Dahl, 2001: 11) Aristokrasi küçümsese de, günümüzün modern demokrasinin temelini atması açısından, Yunan demokrasisi arasında en güçlü demokrasi olan katılımcı Atina demokrasisi, alanında (olası Fenike şehir devletlerini göz ardı ettiğimiz takdirde) ilk örnektir (Dahl, 2001: 12). Her ne kadar, bu yönetim veya yönetimin verdiği görevi yapacak olanların, sadece on sekiz yaşını geçmiş, köle veya yerleşik yabancı(aslen Atinalı olmayıp, Atina'da yaşayan ve kural gereği vergisini verip askerlik yapan

köle olmayan yabancılar manasını taşıır) olmayan erkeklerden oluşsa (Çağla, 2015: 20-21) da deneyim (YAYLA, 2016) açısından ilk olması önem arz etmektedir. Bu bağlamda Atina'lılara göre, doğrudan temsiliyet, sadece doğru karar alma mekanizması için önem arz etmiyordu. Ayrıca Atina'lılar, siyaseti meslek haline getiren siyasilerin, her ne kadar seçimle iş başına gelseler bile, oligarşik bir yönetime dönebileceklerinden endişe ettikleri için, amatör siyasette denilebilecek, o günün şartlarında Polis için yapılan idari ve siyasi çalışmalara katılım hakkı bulunan herkesin söz konusu çalışmalara katılmalarından yanaydılar (Uygun, 2011: 98). *Antik Yunan Polisinde bulunan insanların birçoğunun doğrudan demokrasiyi özümseyebilirler bile, eğitilmiş bazı kesimlerin de tersini düşündüğünü kaynaklardan öğreniyoruz (Platon, 2013: 87-126). Tam olarak Aristoteles gibi olmasa da bunlardan bir tanesi de Platon'dur.* O, siyasetin, yani kenti yönetmenin basit ve sıradan insanların işi olmadığını, her meslekten insanların, mesleklerini icra ederken ayrıca gelip siyaset yapmalarını doğru bulmuyordu. Ayakkabıcı ayakkabı yapmalı, demirci, demirci olarak kalmalıydı. O'na göre bu işi, eğitilmiş, siyasette profesyonelleşmiş insanların siyaset yapması gerekiyordu. Platon bununla da yetinmeyip, siyasetin mevcut halktan daha üstün özelliklere sahip seçkin insanların yapabileceği bir iş olmasından dolayı Atina'lıların bu seçkin, doğal genetik özelliklere sahip insanları getirip yönetimi onlara teslim etmeleri gerektiğini ifade ediyordu. Bu yöneticilerin *birer "Tiranâ dönüşmemesi için ise onların mutlaka iyi eğitilmesi ve kötü alışkanlıklardan arındırılması gerektiğini"* belirtmiştir. Kötü olan bir eğitimden geçmemiş ve *"kötü alışkanlıklardan arındırılmış"*, yöneticilerin iyi *"niyetli olacakları"* ve böylece *"Tiran'a dönüşmeyeceklerini"* belirtmişti. Bu bakış açısı, demokrasinin ortadan kalkmaması için eğitimin önemini vurgulamaktadır. Platonun neden böyle düşündüğünü anlamak için, O'nun devlet ve yönetimle ilgili fikirlerine bakmak gerekiyor. Sadece Platon değil, eski Yunan'da bir çok insan demokrasinin yaşamaya elverişli rejimler olmadığını düşünmüştür (Sartori, 2014: 15). Demokrasi, Aristoteles'e göre her ne kadar kötü yönetim şekilleri arasında gösterilse de *"en mükemmel"* idare şekli değil belki ama beşeri kaynaklara dayanan alternatifleri içerisinde en *"iyi yönetim"* tarzıdır diyebiliriz (Fedayi, 2014: 37; Yayla, 2015: 27).

A.a) Eleştirel Yönleri

Kimin haklı, kimin haksız olduğuna bakmaksızın demokrasi için bir karşılaştırma yapacak olursak; Atinalıların yürüttükleri siyasete göre, görevliler kura usulüyle seçildiklerinden, seçilenlerin yapacakları işler için yeterli donanımına sahip olup olmadıklarına bakılmazdı. Antik Yunan’da kadın, köle, çocuklar ve yerleşik yabancılardan oluşmayan, özgür her vatandaşın, site devleti içinde alınan görevlerin yerine getirilmesi hususunda, yetkin olduğuna inanılırdı. Buna mukabil, Platon’a göre site yönetimi, siyasetin işi olmaktan çıkmalı, genlerinde yöneticilik vasfı olan üstün bireylerin önderliğinde gerçekleştirilmeliydi (Platon, 2013: 87-126). Söylediklerinde haklı olduğunun gerekçesini ise şu şekilde açıklıyordu; üstün vasıflı insanların bilge olduğu, bilgelerin ise keskin görüşlü olduğu, halkın (mecazen) kör olduğunu, bilgelerin iyiyi, doğruyu bilebileceklerini çünkü onların bilimi sevdiklerini, sevgi dolu oldukları için herkese eşit davranacaklarını bu sebepten devlet yönetimini bilge insanlara teslim etmek gerekmektedir (Platon, 2013: 209-246). Hatta öyle ki demokrasi yerleştiğinde bile eğitilmiş olan birçok Atinalı, muhalif kalmışlardır. Oktay UGUN’un aktardığına göre Yaşlı OLİGARK, ‘*bütün dünyada toplumun kaymağı demokrasiye karşıdır* (Uygun. 2011: 100)’ der. Çok ilginç olan ise bunu diyen, Sahte Xenophon olarak bilinen Yaşlı OLİGARK’ında, Antik demokrasiyi eleştirenlerden biri olmasıdır. Çünkü Antik Yunan demokrasisi halk çoğunluğuna dayanmaktaydı. Her yerde olduğu gibi, burada da idareyi elinde bulunduranlar, nalıncı keserinin kendisine doğru yonttuğu gibi, idareyi kendi lehlerine kullanmışlardır (Çağla, 2015: 32). Aslında, Yaşlı OLİGAR’ın yukarıda ifade ettiğimiz cümlesi, demokrasinin her dönem neden ortadan kaldırıldığına ipucunu vermekte. Haksız da sayılmazdı. Oligark’a bu cümleyi kurduran, onun ermişliği değildi elbette. Bunun sebebi çok açıktı. Her kararın katılımcı halk tarafından alındığı, her işin yine aynı halk tarafından yapıldığı Atina Polisine bakıldığında, zenginler ve soylular, katılım hakkına sahip, her profilden halkın katıldığı, halk meclisinde ve diğer kurumlarda ki yerlerini alır devlet idaresine katılırlardı. Bu katılımı, ister, çıkarlarını korumak için katıldıklarını düşünün, isterseniz demokrasinin gereği olduğundan katıldıklarını düşünün. Ancak unutulmamalıdır ki, insanın olduğu her yerde, ortaya çıksın veya çıkmayın, derinlerde bir yerlerde mutlaka bir çıkar ilişkisi vardır. İnsanların demokrasiyi koruma düşünceleri bile bir çıkarıdır (Hume, 2009 :357-358). Bazen sular çekilir, karıncalar balıkları yer, bezende tersi olur, sular yükselir balıklar karıncaları yer. Bu döngü hep var olmuştur.

A.b)Atina kent demokrasisini ortadan kaldıran eksik yönleri

Bu değerlendirmeden sonra, Antik Yunan demokrasinin eksikliklerine ve onu ortadan kaldıran sebeplere kısaca değinelim. Hiç bir şeyin olmadığı gibi Antik demokrasi de mükemmel değildi. Söz konusu sistemin bir çok problemi veya eksikliği vardı. Bunların en başında, demokrasilerin olmazsa olmazı, katılım gelmekteydi. Zira Antik Yunan demokrasisinde, yasama, yürütme ve yargı halk tarafından yürütülen organlar olmasına rağmen bu organlarda sadece belli bir yaşın üzerindeki özgür yurttaş denilen ‘erkekler’ (Tilly, 2011: 54) görev alabiliyordu. Kadınlar, köleler, yerleşik yabancılar gençler, çocuklar bunun bir parçası değildi (Uygun, 2011: 78; Yayla, 2015: 25). Sadece özgür ve Atinalı erkeklerin görev aldıkları bu sistemde, Atinanın dışında oturan köylülerin çiftçilerin, o zamanın ulaşım imkanları göz önünde bulundurulduğunda, düzenli veya sürekli katılımı pek mümkün değildi. Böylece katılım, daha çok merkezdeki özgür erkeklerle sağlanıyordu. Antik demokrasinin diğer bir problem ise eğitim konusuydu. Eğitim seviyesi düşük halkın, yönetimde karar alma mekanizmasında bulunması, alınan kararların çıkar ilişkisine dayanmasına sebebiyet vermekteydi. Zira fakir ve eğitimsiz olan halk, zengin ve soyluların bulunduğu bir ortamda sessizliğe bürünüyordu. Eğitimsiz olan halk, ‘Halk Rehberi’ diye adlandırdıkları ‘demagog’(Çağla. 2015: 35) ların varlığına sebep olmuştu. Onlar sözde halk için halk adına konuşuyorlardı. Zamanla bu demogokları, zenginler yönlendirmeye başlamıştı. Böylece zenginler istedikleri kararların halk meclisinden çıkmasını sağlıyordu Bunun yanı sıra, zenginlerin ordunun ihtiyaçlarını karşılıyor olması, onların ayrıca söz sahibi olmalarını ve halkı istedikleri şekilde yönlendirmelerine sebep oluyordu. Tarihin bütün aşamalarında olduğu gibi Atina demokrasisinde de elit kesim, zenginler ve soylular halkın yönetimine müsaade etmemiştir. Zenginlerden yüklü miktarda vergi alınması, halkın idare ettiği mahkemelerde çıkan haksız kararlar vb sebeplerden dolayı Zengin Atinalılar, iki sefer demokrasi rejimini yıkmışlardır. *Keyfi Diktatörlük* diyebileceğimiz, yeni bir sistem kurmuşlardır (Uygun. 2011: 99-100).

Roma Demokrasisi

“Doğrudan demokrasi”nin ilk örneği olan Antik Yunan demokrasinin yaşandığı zamanlara paralel olarak, Akdeniz Avrupası dediğimiz İtalya yarımadasında Romalılar tarafından tam bir demokrasi sayamayacağımız ancak birçok siyaset bilimci tarafından, demokrasi konusu işlenirken ele alınan demokrasinin başka bir şekli yaşanmaya başlamıştı (Dahl, 2001: 12; Sartori, 2014: 375). İmparatorlukla yönetilen Romalılar, söz konusu imparatorluğu İ.Ö. 509 yılında yıktıklarında, tıpkı Antik Yunanda olduğu (bkz. *beşyüzler konseyi*) gibi soya, kabileye önem veren bir yapıdaydı. Tarihi kaynaklarla birlikte siyaset bilimcilerde Roma’dan söz ederken, kurucu 100 büyük ailenin hegemonyasından söz eder. Bu aile yapısını günümüzdeki küçük çekirdek aile yapısı ile karıştırmamak gerekiyor. Bir nevi kabile veya aşiret gibi düşünülebilir. Günümüz Libya’sını göz önüne getirin; Burada hâlihazırda 500 Arap aşireti, devlet idaresinde söz sahibidir. (tabi mevcut iç savaşla birlikte parçalanmış durumdadır) Romanın bu soylu ailelerinin her birinin başında, bir yönetici/aile büyüğü bulunurdu. Ailenin özgür yurttaş dedikleri bireyleriyle birlikte kadınlar çocuklar ve hizmetçiler de bu büyük ailenin bir parçasıydı. Bu aile büyüğü, Roma efsanesinde adı geçen ikiz kardeşlerden Romulus’un kurduğu, Roma’nın ilk kuruluşundan beri senatonun doğal üyesidir. Vefat etmesi halinde yerine seçilen aile büyüğü Roma’nın idaresinde görev alır. Bu aileler, kendilerini *üst sınıf (patrici)* olarak görürlerdi. Elbette Roma’da sadece bu büyük ailelerin müntesipleri yoktu. Bunların yanı sıra diğerleri, yani alt sınıf, “*aşağı tabakadan olanlar*” (Dahl, 2001: 13) “*(pleb)*” yaşardı. Bir bütünlük arz etmeyen bu yapı, daha çok sınıfsal bir resim çizmektedir (Çağla, 2015: 44). Krallığı yıkan bu soylu Roma’lılar kendilerine yeni bir rejim kurdular. Latince den tevarüs eden günümüzde Cumhuriyet kelimesinin karşılığı olan “*republic*” (Dahl, : 16) *i* kurdular. Her ne kadar daha sonra cumhuriyet kavramını demokrasi ile birlikte anacak olan siyasi felsefeciler çıksa da aslında iki kavram birbirinden tamamen farklıdır. Zira demokrasi kavramını, siyasi tarihe kazandıran Antik Yunanlıların, bundan kasıtları, halkın, kendisini bizzat kendi eliyle yönetmesiydi. Diğer yandan Roma Cumhuriyetinin kuruluş aşamasına baktığımızda, ilk zamanlar alt tabaka saydıkları halkın bir kısmını *yönetime dâhil etmediklerinden tamamen oligarşi sayılabilecek bir yapı* görürüz. Senato dışında, Cumhuriyet idaresiyle birlikte soylular iki konsül seçtiler. Bu konsüllerde elbette bahsi geçen ailelerin sözü geçmekteydi. Cumhuriyetin kurulmasından,

yaklaşık 15 yıl sonra alt tabakadaki halk, yönetime belli bir oranda katılım sağlayabildi. Katılımdan söz ediyorsak, tıpkı Atina demokrasisi gibi Roma'da sadece erkekler söz sahibiydi. Böylece Roma Cumhuriyeti, yürütmeyi idare eden konsüller, -ki cumhuriyetin kurulmasından ancak 242 yıl sonra pleb'ler bu konsüle dâhil olabilmişlerdi-, yasama faaliyetini yürüten senato ve pleb'lerden oluşan halk meclisleri '*Forum*' (Dahl, 2001: 13) eliyle Aristokrasi, Monarşi ve Demokrasi diyebileceğimiz üç farklı rejimi bünyesinde barındıran yapıyı oluşturdu. Zamanla *yeni yerlerin Roma' egemenliği altına girmesiyle* sınırları genişleyen Roma Cumhuriyeti'nin sorunları da beraberinde büyüdü. Gerek *ekonomik kaygılar*, gerekse *soyluların idareyi paylaşmak istememeleri*, iç çatışmaya dönüştü. Soylular ve Pleb'ler arasındaki mücadele sonucunda Roma Cumhuriyeti de yıkılarak tarihteki yerini aldı. Yeniden Krallık kuruldu. Roma Cumhuriyeti tam bir demokrasi sayılmasa da yazılı kanunlarıyla ve düzenli işleyen kamu düzeniyle bu güne ışık tutmuştur. Hatta öyle ki günümüzde birçok ülkenin hukuk sisteminin temelleri, Roma Hukuku'na dayanmaktadır.

B.a) Roma Demokrasisinin eksik yönleri

Roma Cumhuriyetinin yıkılmasına sebep olan eksik yönlerine değinmeden önce, demokrasi sayılmasına gerekçe olan uygulamalarına değinmekte fayda var. Demokrasi dendiğinde insanın aklına belli başlı özellikler gelir. Bireylerin kendilerini birinci derecede ilgilendiren; eşitlik, adalet, özgürlük, seçim hakkı, temel hak ve özgürlüklerin dokunulmazlığı, halkın egemenliği, serbest ticaret hakkı vb. hakların yanında devlet idaresinde ki, yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerinin bağımsızlığı bir rejimin demokrasi olup olmadığına karar vermemizi sağlar. Roma Cumhuriyeti bu hakları, '*karma bir yönetim*' (Uygun, 2011: 119) oluşturarak, Anayasal bir düzen eliyle, korumaya çalıştı. Oluşturduğu kurumlarla orta yolu bulmayı amaçlayan idareciler, kısmen başarılı oldular zira türdeşleri içerisinde en uzun soluklu rejim Roma Cumhuriyetidir. Diğer bir yandan, tıpkı çağdaşı Atina Demokrasisi gibi eksiklikleri mevcuttu. Örneğin, şehir hükümetleri yani yerel hükümetleri olmasına rağmen halkın tamamının seçtiği ulusal bir hükümet merkezi yoktu. Bunların en başında katılım geliyordu. Sadece erkekler söz sahibiydi. Ayrıca sınırları çok genişlediği için, Roma dışında olanlar, Roma'da bulunan karar mekanizması olan meclis çalışmalarına dâhil olamıyorlardı. Buda

temsiliyette, eşitsizliğe sebep olmaktadır. Halk meclislerindeki önemli bazı görevlerle ilgili seçim sistemindeki eksiklik temsiliyette ayrıca bir yetersizlik oluşturuyordu.

Yukarıda sayılan eksiklikler halkta huzursuzluğa sebep oldu. Diğer yandan daha çok askere ihtiyaç duyulmasından kaynaklı, *askerileşme* ve *savaşlar*, ‘*yozlaşma*’ (Dahl, 2001: 14) ve Romalı olmak duygusunun zayıflamasıyla birlikte tek ‘*kişinin çıkarları*’ (Uygun, 2011: 119) da eşlik edince, Cumhuriyet yıkılmış yerine, yeniden İmparatorluk kurulmuştur. Burada bir hususun altını çizmekte yarar var. Cumhuriyet, demokrasi midir veya bir farkları var mıdır? sorusu zihinleri hep meşgul etmiştir. Bu soruya, Dahl’ın, Madison’dan yapmış olduğu aktarımla ışık tutup cevabı okuyucuya bırakalım. Madison; 1778 yılında, ABD için yapılacak olan Anayasa’ya destek için kaleme aldığı metinde, ‘*’tam bir demokrasi derken, hükümeti, bir araya gelip bizzat yöneten az sayıda bireyden oluşan bir topluluk ve cumhuriyet derken de temsil sisteminin var olduğu hükümet*’ (Dahl, 2001: 16) demiştir. Her ne kadar Madison’un bunları söylerken akademik bir kaynağı olmasa da gerçekte olanların bunlardan çok farklı olduğu söylenemez. Bur da yeri gelmişken şunu söylemek lazım, Hume (2009) in tabiriyle, ‘*’en güzel, en ince icatlardan biri olan hükümet sistemi belki de yaratılıştan bu güne değin, yapılmış en mükemmel icattır(Hume, 2009: 360)*’. Zira hükümetler, bir yerde düzeni sağlar, düzenin olmadığı yerde kargaşa, kaos vardır. Demokrasinin yıkılmasına bakıldığında, önce hükümetler yıkılır. Bu sebeptendir ki darbeler tarihi incelendiğinde, darbeciler ilk önce hükümetin başını alaşağı ederler.

Şimdi bunu bir kalıp kabul edip, aklımızdaki soruları bu şablona oturtarak cevabını bulalım. Madison’un bu şablonunu biraz açacak olursak; Doğrudan Demokrasinin bazı problemlerine değinmiştik, *katılım, eğitim, etkileşim, demagogların varlığı, ‘asilzade*’ (Tilly, 2011: 9). *lerin etkisi, çıkar ilişkileri* vb. diğer yandan temsili demokrasilerde –ki ilerde değineceğimiz orta çağ ve modern demokrasiler daha çok temsili demokrasi niteliğindedir- de durum aynıdır. Siyaseti meslek edinen, bazen soylular, bazen elitler sözde halk adına hareket ettiklerini belirtse de daha çok, elitist zenginlerin ve soyluların yararına çalışmaktadır.

İtalya Kent Cumhuriyetleri, Demokrasi Örnekleri

Roma Cumhuriyetinin yıkılmasından yaklaşık 1000 yıl sonra İtalya'nın bir çok şehrinde halk, dini otoritenin yönetiminden çıkıp, şehri yöneten konsül'ü kendileri atamaya başladılar. Bu yönetim şekli aslında çokta yabancı olmadığı bir yönetim şekliydi. Tıpkı Roma Cumhuriyeti gibi önce soylular ve zenginler yönetirken, “*popolo*” (Dahl, 2001: 15) veya “*people*” (Sartori, 2014: 77) (*tekil olsada halk manasında kullanılıyordu*) yani halk buna itiraz etti ve sonunda yaşadığı şehir devletini yönetmeye başladı. Bu şehir devletlerinde, anayasa mevcut olup seçim yapılırdı. Meslek sahibi bir bireyin ayrıca devlet idaresinde rol alması akıllara Antik Yunan demokrasisini getirmektedir. Komün niteliği taşıyan İtalya Kent Cumhuriyetlerinde, eğitilmiş olan sınıflar daha çok etkin durumdaydılar. Yurttaşlar Birliği adını verdikleri bir tür parlamentoları mevcuttu. En önemlilerini, Milano, Padova ve Floransa da görebileceğimiz söz konusu cumhuriyetler, yurttaş olan, kentte doğmuş, vergisini muntazaman ödeyen, mülkü bulunan erkekler tarafından idare ediliyordu. Seçimle iş başına geçen 600 kişilik bir konsey şehri idare ediyordu. Seçim dediğimizde günümüz, gizli oy açık tasnif usulünün olduğu sandık sistemi gözünüzün önüne gelmesin. Ampirik olan demokrasi, burada bazı şehirlerde iyice deneme yanılma yoluyla yönetim belirlemeye dönüştü. Demokrasiyi oluşturan birçok unsurun yanı sıra Floransa da gelişen Hümanizm, bu yapılara ayrı bir önem atfetmektedir. İlimde, Sanatta dehalar çıkaran bu yapı, Rönesans'ın müjdecisiydi. “*Machiavelli*” gibi bir deha İtalya kent cumhuriyetlerinin bir eseridir.

C.a) İtalyan Kent Cumhuriyetlerinin eksik yönleri

İtalyan Kent Cumhuriyetlerinin dezavantajlı yönlerine baktığımızda karşımıza yine katılım çıkıyor. Sadece kentte doğmuş, mülk sahibi vergisini ödeyen erkek vatandaşlar bu haklara sahipti. Diğer bir dezavantaj ise eğitim. Ancak bu sefer eğitimsizlik değil, eğitilmiş olan sınıflar yani noterlik ve yargıçlık mesleğinde olanlar katıldıkları toplantılarda konuşarak tavsiyelerde bulunuyor ve böylece yönlendirme yapmış oluyorlardı. Diğer bir problem ise, birçok konu, “*arengo*” denilen parlamentoya gelmeden, kulis marifetiyle önceden konuşulduğu için, gerçek bir demokrasiden uzaktı.

Diğerlerinde olduğu gibi halk ve itibarlı kimseler arasında çıkan iç çekişmeler ile *daha büyük devletlerin ortaya çıkması kent cumhuriyetlerinin sonunu getirmiştir* (Çağla, 2015: 63). Elbette sadece bu kadar değil. Klasik olan, ekonomik problemler, iktidarın otoriter yönetime meyilli idarecilerin eline geçmesi, ‘*oligarşi*’ (Dahl, 2001: 15) vb problemleri de yıkılma sebepleri arasına katabiliriz.

Demokrasinin her ne kadar çok farklı tanımı çeşidi olsa da, aslında temel de iki çeşittir; eski ve yeni. Modern demokrasilerden önceki yönetim biçimlerinin çoğu özelliği aynıdır. Sadece şeklen farklıdır. Örneğin İtalya Kent Cumhuriyetleri nin Antik Yunan kent cumhuriyetlerinden belirgin farkı *köle ‘olmayışı’* (Tilly, 2011: 56) dır. Diğer birçok özelliği aynıdır. Birinin adı demokrasi, diğerinin adı cumhuriyettir.

Avruda Da Diğer Demokrasi Deneyimleri

Bunlarla beraber Avrupa’nın değişik bölgelerinde, gerek İtalya kent devletleri denk gelsin gerekse de 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda olsun, Roma ve İtalya demokrasilerinin birer toplamı sayılabilecek, bazen yerel meclislerin olduğu bazen soyluların oluşturduğu meclisler bazen de hem soyluların hem de halktan katılımcıların oluşturduğu meclislerin olduğu, farklı yönetim biçimleri yaşıyordu. Örneğin, İskandinavya’da kendilerine özgü, bir yönetim şekliyle(bütüncül bir yönetim, herkes her şey için, veya tersi de söylenebilir her şey için herkes) yaşayan Vikingler, daha sonra İzlanda ya doğru hareket geçtiklerinde, gittikleri yerlere kendi öz yönetimlerini de beraber götürerek, kısmen de olsa demokrasinin yayılarak çoğalmasını sağlamış oldular. Bunları belirtirken, şu hakkı da teslim etmek gerek, başta Antik Yunan olmak üzere, Avrupa’daki ‘*Şehir Devletleri*’, hem Avrupa için, hem de dünyanın diğer yerlerindeki demokrasilere çağdaş manada da bu günkü demokrasinin temeli atmıştır (Tilly, 2011: 55-57). Gerek Antik Yunan demokrasileri olsun gerek İtalya kent devletleri olsun, özünde *şehir devletlerinin hiç biri ulusal bir birliktelik oluşturmadığı için, şehir demokrasileri çok uzun süreli hayatta kalamamış ve yıkılmışlardır*. Yaklaşık 300 yıl iç savaşlarla çalkantılı bir süreç

geçiren ve Büyük Britanya'nın hayata geçirdiği, *Anayasal Monarşi*, Modern demokrasiye geçişin açık kapısıydı. Başlarken de belirttiğimiz gibi, Aslında daha eskilere gidip Magna Carta' dan başlamak lazım. Zira söz konusu, belge "özgürlük bildirisi" olarak anılıyordu. Özgürlük ise demokrasinin olmazsa olmaz şartlarından birisiydi. Bu, söz konusu belgeyi, modern demokrasinin ilk basamağı saymamıza sebeptir, nihayetinde özgürlük bildirgesi, etkisini yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Her ne kadar orta çağ İngiltere'sinden gelen ve babadan oğula geçen bir Lordlar Kamarası örneği olsa da, 18. yüzyıla gelindiğinde en oturaklı sistem İngilizlerindi demek yanlış olmaz. Zira Lordlar Kamarasına karşın, Avam Kamarasının etkisi artınca denge sağlanmış oldu. 1700 li yıllar İngiltere'si, daha sonra kurulacak olan ve günümüzde sözde en mükemmel demokrasi sayılacak olan Amerika Birleşik Devletleri demokrasisine rol model olacaktı. 1789 da ki Fransa devrimi ise monarşiyi yıkıp cumhuriyeti kurması açısından ve Dünyanın gelecekte şekillenmesi bakımından çok önemlidir. Özelde Avrupa demokrasisi, genelde ise dünyanın değişimine çok katkı sağlaması bakımından, detaylı bir anlatıma ihtiyaç duymaktadır (Çağla, 2015: 87-172; Dahl, 2001: 21,47-63). Her ne kadar 19. yüzyıla gelindiğinde bile, "oy kullanma hakkı" (Dahl, 2001: 66) sadece toprağı olan vatandaşlara ait olsa da, mevcut demokrasi denemelerinin içerisinde en iyi işleyeni ABD sistemi olduğundan, en azından şimdilik öyle. Baskı rejimlerini anlatmada, ABD modelini kullanmayacağımızdan genişçe bahsetmeyeceğiz. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz. Ulusal seçimlerin yapıldığı ilk yıllar, oy verme işlemi sadece Washington'da gerçekleştiği için bir çok eyaletten insan buna iştirak edemiyordu (Dahl, 2001: 13). Diğer yandan günümüz ABD'sinde her ne kadar kendi içerisinde bir baskı rejimi uygulamıyor gibi görünse de, siyah tenli vatandaşlarından bir kısmına hala ikinci sınıf muamelesi yaptığını, susan herkes biliyor. Dünyanın 80 ayrı yerinde askeri üssü bulunan bu yapının ne kadar demokrat olduğunu sizin takdirinize bırakıyorum. Bu hususta kitap kaynağından ziyade görsel kaynaklara başvurulmalıdır. Ki konu daha net anlaşılabilir. Zamanın ne getireceğini henüz bilmiyoruz.

Mevcut Bulgular Işığında, Değerlendirme

Sunduğumuz bu çalışmaya başlarken, metod olarak zıd'lar ilkesinden yola çıkacağımızı vurgulamıştık. Bu kadar sayfada, demokrasinin, halkın kendi idaresini, bizzat kendi eliyle

(doğrudan demokrasi) veya seçtiği temsilciler aracılığı ile yürütmesi (temsili demokrasi) manasına geldiğini tarihin değişik dönemlerinden verdiğimiz örneklerle anlattık. Böylece, aslında *baskı rejimlerinin* ne olduğunu ifade ettik sayılır. Çünkü *Demokrasi ne ise, onun tersi baskı rejimidir*. Bunu bir örneklem üzerinden netleştirelim. Birçok kelime, sözlük anlamının dışında kullanılabilir. Örneğin, “*bir ve bütün olma*” (Yayla, 2015: 32) diye bir tabiri ilk duyduğunuzda, iyi şeyler canlanır zihninizde. Ama siyasal sistemlere aşınaysa kulağınız bu tabirin, Totaliterizm/Totalitarizm manasına gelebileceğini bilirsiniz. Ve gözünüzde, kitlesel, birçok örgütün aynı ideoloji peşinden gittiği, yöneticilerin halka hesap vermediği, askeri otoritenin sivil otoriteye bağlı olduğu, partililerin devletin bütün kademelerinde var olduğu, devlet demenin aynı zamanda parti demek olduğunu gösteren bir resim canlandırır (Linz, 2008: 35,36,38). Başka bir örnek, bu sefer “*diktatör*” veya “*despot*” (Çağla, 2015: 175-175) kelimelerini ilk duyduğunuzda eğer siyasal bilimci değilseniz, çağrışımı kötü olur. Oysa diktatörlük, Roma’nın resmi bir kurumudur (Linz, 2008: 27). Rejim sıkıntıya düştüğünde 6 ay gibi bir süre için, bir konsül “*diktatör*” olarak görev alırdı. Günümüzün “*olağanüstü hal*” durumu gibi. Bu bağlamda siyasi tarih incelendiğinde, kötü biten birçok olayın veya olgunun başlangıcı iyi niyetle atılmış adımlardan kaynaklanmaktadır. 6 ay diktatör olarak atanan Sezar, daha sonra diktatörlüğünü, kalıcı hale getirdi, böylece rejim değişti. Diktatörlük, demokrasinin temel unsurları olan, yasama, yürütme ve yargı’nın tek bir kişi tarafından kontrol edildiği yönetim tarzına dönüştü. Bu bağlamda, belki de diktatörlük kelimesi, kötü manasını Sezar’a borçludur. Aslında sadece diktatör kelimesi değil, bu gün yönetsel olarak demokrasi dışı rejimleri tanımlayan genelde tek kişinin hâkimiyetini ifade eden bütün kelimelerin ilk anlamları meşru olan birer yönetimi ifade ederken, söz konusu meşru yönetimlerin iktidarı kendi veya yandaş bir grubun veya bir azınlığın hizmeti doğrultusunda kullanmaya başlamaları sonucu bir baskı aracı haline gelmişlerdir.

Diğer yandan, bazen demokrasinin bizzat kendisinin de bir baskı aracı olduğuna hiç değinmedik. 20. Yüzyıla gelene kadar, yöneticileri seçenlerin, “*sadece erkekler*” (Çağla, 2015: 20-21; Dahl, 2001: 94; Tilly, 2011:54) olması, hatta erkeklerinde ancak bir kısmının seçici olması, ayrıca yönetenlerin hepsinin de -istisnalar hariç- erkek olması bir baskı aracı olarak

kullanılmıştır. Bir taraftan sayıları milyonları bulan, kadınların insan olup olmadıkları tartışılırken, diğer taraftan eşitlik, adalet, özgürlük vb kavramlar için mücadele edilmiştir. İnsan hakları kavramı kullanılırken, maksadın ne olduğunu ve kimi kapsadığını, tarihi metinler ve antlaşmalar incelendiğinde daha net görebiliyoruz. Diğer bir yandan günümüz yönetim anlayışında da, demokrasi birçok ülkede sadece telaffuzdan ibarettir. Adı demokrasi olsa bile uygulamada demokrasi rafa kaldırılmış vaziyette. Adı Cumhuriyet olan bir çok ülkenin fiili uygulamalarında demokrasi dışı uygulamalar mevcut. Afrika ülkelerinin bir çoğu veya Çin Halk Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti bunlardan sadece birkaç örnektir. Modern demokrasilerin yönetim aracı olan siyasi partilerden, en çok oy'u alan parti iktidara geldiğinde, hem iktidar eliyle hem de üyeler veya taraftar grupları aracılığı ile, diğer gruplara baskı kurmaya başlar. Bütün basın yayın organları kontrol altına alınır, veya ekonomik olarak beslenir. Böylece hem iktidarı sağlam bir zemine oturur hem de kalıcı hale gelirler. "Çoğunluğun diktatörlüğü" (Dahl, 2001: 50-51) sayılabilecek bir yönetim tarzı gelişmiş olur. Aslında demokrasiyi, leziz bir yemeğe benzetebilirsiniz. Onu hijyenik ve uygun koşullarda sakladığınız müddetçe, yendiğinde, bedeninize enerji ve sağlık verir. Diğer yandan, *korunması gereken şartları kaybettiğinde, onu yerseniz sizi zehirleyebilir.*

Sonuç

Demokrasiler, özgür bireylerin, *adalet* önünde *eşit* oldukları bir rejimdir. Kimse ayrıcalıklı değildir. İçerisine demokrasinin baskı rejimlerine dönüşmesine sebep olan cümleleri serpiştirdiğimiz demokrasi anlatımını toparlayacak olursak, karşımıza şu fotoğraf çıkmaktadır: Her şeyin sonu olduğu gibi demokratik rejimlerinde er veya geç sonu geliyor. Bu son, değişik yazarlar tarafından, değişik biçimlerde anlatılmıştır. Üstelik bu tür rejim değişiklikleri, sözde demokratik rejim temsilcileri tarafından da desteklenmiştir. (Chomsky, 2001: 75-76). Velez ki yeniden vücut bulsun. Bu bakış açısıyla bakıldığında, demokrasilerin baskı rejimlerine neden döndüğü sorusuna, Polybius aslında Platon'dan esinlenerek yaklaşık 22 asır önce, sebep sonuç ilişkisi içerisinde *bunun doğal bir döngü olduğunu* söyleyerek, bir nevi cevap vermiştir.

Roma'nın ilk siyasal fikir adamlarından Polybius, yönetim biçimlerinin, Platon'un "*Yönetim Sistemleri Döngüsü*" çerçevesinde ister istemez belli bir sırayı izlediğini söyler. Platon bu döngünün, "*tanrı*" evrenin yönetimini insana bıraktıktan sonra, söz konusu yönetimin, Monarşiden, Demokrasiye kadar birbirini izleyen bir "*döngü*" içerisinde tekrar ettiğini söyler (Ağaoğulları ve Köker 1991: 20-21). Polybius'un "*doğal yasa*" olarak adlandırdığı bu döngünün, tarihin akışı incelendiğinde, belli aralıklarla tekrarlandığı gözlemlenebilir. Polybius, doğal yasa derken aslında sağlam kaynaklara atıfta bulunuyordu. Zira, doğa olayları bunun en açık kanıtı değil midir? Yağmur yağar, su oluşur. Su buharlaşır, bulut olur. Bulut yağmur yağdırır su oluşur. Bu böyle devam eder gider. Diğer bir yandan, ortada bir sebep sonuç ilişkisi vardır. Suyun buharlaşması sonucu bulut oluşmuş, bulutlar ise yağmur yağdırmıştır. Diğer taraftan, demokrasinin içerisinde yaşayan insanlar, demokrasinin kaybolmasında en büyük pay sahibidir. Bu bağlamda bakıldığında, baskı rejimlerinin varlık sebebi, "*bizzat demokrasinin kendisi*"dir. Çünkü her dönemde mutlaka ayrıcalıklı bir sınıf oluşmuştur. Gerek İlk Çağ Demokrasilerinde, gerekse Modern Demokrasilerde, çıkarları bozulan elit sınıf, bazen yasal yollarla, bazen zorbalıkla halkı da yanına alarak sistemi değiştirmiştir. Bazen demokrasi adına, hırs sahibi, şan, şöhret peşinde olan bencil insanların veya ezilmiş kalabalıkların bir vesile ile iktidara gelmeleri ve halkın buna göz yumması sonucu demokrasi rejimlerinin baskı rejimine dönüşmesine sebep olmuştur. Bazen aşırı devletçilik duygularından dolayı, devletin çıkarlarını halkın çıkarları önünde tutan liderlerin iş başına geçmesi de baskı rejimlerine sebep olmuştur. Buna ister Mussolini deyin, ister ari bir ırk oluşturma peşinde olduğu için, Adolf Hitler deyin fark etmez. Diğer bir yandan, kitle iletişim araçlarının tek elde toplanması sonucu, eğitim seviyesi düşük, geliri yetersiz insanlar, soylu ve elit tabakanın veya iktidardaki yöneticinin etrafına topladığı bir azınlığın halkı yönlendirmesiyle de rejim değişikliğine gidilebilmektedir. Söz konusu değişiklik tek başına yapılacak bir organizasyon değildir. Kendi çıkarını toplumun çıkarından üstünde gören çok sayıda birey, yönetim sisteminin değişmesine sırf bu sebepten ses çıkarmamıştır. Bunu bazen iyi niyetle yapan halk, bazen de intikam duygusuyla yapmıştır. Diğer taraftan halkın gelir düzeyi ve refahı ile bana nemelazımcılık vb konularda, rejimlerin değişmesindeki en büyük etkenlerdendir. Temsili demokrasilerde, egemenlik halk adına belli bir zümrenin elinde olunca, zamanla bu temsiliyet oligarşiye sebep olmaktadır. Ahlaklı, erdemli

ve eğitim seviyesi yüksek bireylerin sayısının artması, olası bu tür değişikliklerin önüne geçecektir. Olmaması durumunda demokrasi eksiklikler başlayacaktır. Demokrasi eksilmeye başladığında, artık orda durmaz. Ortamı terk eder. Zira hayat boşluk kabul etmez. Bunu bir misalle açıklayalım; elinizde tamamı dolu olan bir su bardağı olduğunu varsayalım. Bu suyun yarısını döktüğünüzü veya içtiğinizi düşünün. Bu bardağın yarısı boştur, diyebilir miyiz? Hayır, diyemeyiz. Çünkü su gidince ondan daha hafif olan hava orayı doldurmuştur aslında. Tarihin hiçbir dönemi başboş geçmemiştir. İster adına demokrasi deyiniz, ister başka bir şey. Bu da demek oluyor ki kavramlara yüklenen mana, kullanıldığında ne ifade ettiğiyle alakalıdır aslında. Demokrasi ilk ortaya çıktığı günden beri devam eden ve tamamlanmayan belki de tamamlanamayacak olan bir süreçtir(Tilly, 2011:9). Zira teknolojinin gelişmesi ile birlikte veya teknolojiden bağımsız yeni yeni sorular, sorunlar ortaya çıkmaktadır. İnsanın bu sorular ve sorunların üstesinden gelebilmesi için, içinde yaşadığı düzeni yeniden tanımlaması gerekmektedir. İlk çağda adına sadece demokrasi denilen yönetim biçiminin, geldiğimiz gün itibariyle birçok çeşidi bulunmaktadır. Örneğin, içinde bulunduğumuz zaman (Mart 2020) diliminde bütün dünya pandemi den dolayı yaşam standartlarını değiştirmek zorunda kaldı. Yöneticiler ve bilim adamları yeni yeni kurallar ortaya koymaya başladı. Hastalığın takibi için, insanlara çip takılması gündemde. Bir anlık ta olsa bunun insan sağlığı için zorunlu olduğunu varsaydığımızda, bu işlemin demokrasi ile bağdaşıp bağdaşmayacağını kim, neye göre karar verecek. Zira bir takım insanlar doğal olarak buna karşı çıkacaklar ve özgürlüklerine, yapılmış bir saldırı olarak algılayacaklardır. Bu örnekte de anlaşılacağı üzere tamamlanmamış ve üzerinde sürekli riskler taşıyan bir yapı her an yıkılmaya hazır demektir. Elinizdeki metinde, yukarıda çizmeye çalıştığımız görselin, zihnimize yerleşmede ki tarihsel yolculuğuna, başka bir deyişle, demokrasi ve baskı rejimleri kavramlarına, yeni bir pencereden bakmaya çalıştık. Bu bağlamda, Sartori'nin yaptığı gibi konuyu içeren temel argümanları tanımlayarak devam ettik. Ve ısrarla vurguladığımız kısmın okuyucu tarafından düşünülmesini arzuladık.

Kaynakça

Afifi, A. E. (1974). *Muhyidîn İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*. Mehmet Dağ (çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları

Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (1991). *İmparatorluktan Tanrı Devletine Siyasal Düşünceler* (1bs.) Ankara: İmge Kitabevi.

Aristoteles. (2017). *Politika*, (3 bs.), Furkan Akderin (çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Capelle, W. (1995) *Sokratesten Önce Felsefe*. "C.2" Oğuz Özügül (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Chomsky, N. (2001). *Demokrasi Gerçek ve Hayal*. (2 bs.) Cevdet Cerit (çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.

Çağla, C. (2015). *Merak Edenler İçin Demokrasi*, (1. bs). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Çağla, C. (2017). *Siyaset Bilimi*, (3 bs.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Dahl, R. A. (2001) *Demokrasi Üstüne*. Betül Kadioğlu (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Erdal, H. (2012). *Uluslararası İlişkiler Kavram ve Olaylar Sözlüğü*. Ankara: Barış Kitabevi.

Fedayi,C. (2014). *Siyaset Bilimi*, (4 bs.), Ankara: Kadim Yayınları.

Hilav, S. (1997). *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*. İstanbul: Sosyal yayımlar.

Hume, D. (2009). *İnsanın Doğası Üzerine Bir İnceleme*. Ergün Baylan (çev.). Ankara: BilgeSu Yayıncılık

Kışlalı, A. T. (2010). *Siyasal Sistemler*. (8 bs.). : İmge Kitabevi

Linz, J.J. (2008). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. Ergun Özbudun (çev.). Ankara: Liberte Yayınları.

Özer, İ. (1996). ‘’ Siyasal kültür, demokrasi ve demokratik değerler’’. *Hacette Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. ‘‘C. 19, S. 1’’, 71-98

Özlük, E. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Devlet*. Konya: Çizgi

Platon (Eflatun) (2013). *Devlet*, (1 bs.). İstanbul: İstanbul Matbaacılık

Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorilerine Geri Dönüş* (2 bs.) Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan (çev). İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Schmidt, M. G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, M. Emin Köktaş (çev.). Ankara: Vadi Yayınları

Şeptulin, A. (2013). *Diyalektiğin Kategorileri ve Yasaları*. Yakup Şahan (çev.), İstanbul: Yordam Kitap.

Tilly, C.(2011). *Demokrasi*. Ebru Arıcan (çev), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Tunç, H. (2008). *Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. ‘‘C. XII. Sa. 1-2’’.113-1132

Uygun, O. (2011): *Demokrasi, Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yayla, A. (2014). *Siyaset Teorisine Giriş*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yayla, A. (2015). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, (3 bs.). İstanbul: Adres Yayınları.

Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi*, (4 bs.). Ankara: Adres Yayınları.